

УДК 37.011.31:37.035.6

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ БОГДАНА СТУПАРИКА

Борис Уляна Зіновіївна

м.Івано-Франківськ

У статті наголошено на вагомості доробку Богдана Ступарика у розробці концептуальних засад національної ідеї; подано обґрунтування автором еволюції національного ідеалу українців; доведено, що реалізація національної ідеї відбувається у нерозривному зв'язку єдності поколінь, при вишальній ролі національного виховання молодого покоління.

Ключові слова: національна ідея, національне виховання, Богдан Ступарик.

У всіх сферах українського суспільного життя й освіти, зокрема, сьогодні спостерігаються складні та неоднозначні процеси. Це ще раз переконує нас у тому, що перед українським суспільством на двадцять першому році після здобуття державної незалежності як ніколи гостро стоять завдання формування стратегії національного розвитку, яка б сприяла внутрішньосуспільній стабілізації та дала змогу Україні визначити своє місце в сучасній системі міжнародних відносин. У цьому контексті одним із чинників визначення підходів щодо розв'язання соціально-економічних та політичних проблем сучасного періоду, завершення процесів українського націєтворення, побудови національної правової держави та громадянського суспільства, модернізації суспільного життя й утвердження України як суб'єкта міжнародних відносин, перетворення її в самостійного геополітичного гравця на світовій арені має стати національна ідея.

Вище зазначене детермінує необхідність осмислення сучасної національної ідеї, яка б відповідала сакральним, автентичним витокам нашої нації і була б спроможна виконувати роль генератора творчого потенціалу населення не лише в задекларованому, але й реальному процесі державотворення.

Національна ідея як наукова проблема завжди була об'єктом уваги вчених. Розробкою її концептуальних засад займалися Д. Донцов, Є. Маланюк, М. Міхновський, І. Франко та ін. Серед сучасних дослідників суттєвим є доробок О. Вишневіського, П. Кононенка, Л. Лук'яненка, Д. Павличка та ін. Багатим щодо окресленої проблеми є науковий доробок Б. Ступарика, життя і педагогічна діяльність якого є "яскравим прикладом служіння національній ідеї" [9, с.61].

Обґрунтована ним концепція національної ідеї заслуговує уваги сучасних науковців та потребує детального вивчення. Тому **метою статті** є розкрити зміст національної ідеї Б. Ступарика та довести її актуальність для сьогодення.

Національна ідея в розумінні Богдана Ступарика виходить за межі сутності етнічної категорії, набуваючи ознак державницької. Як уважає вчений, вітчизняне суспільство не може досягти розквіту без засадничої ідеї, яка б об'єднувала представників усіх етносів, спрямовувала їхній розум, енергію, почуття і

волю на досягнення соборності всіх українських земель. Учений вбачав підґрунтя добробуту народу власне у його національній ідеї, а її метою проголошував незалежний суверенний розвиток держави в ім'я процвітання не тільки української нації, а й усіх етносів, що населяють Україну і яким остання гарантує численні права та свободи, аби забезпечити їхній вільний національний розвиток. Тому цільне місце у вихованні молоді Б. Ступарик відводив вихованню свідомого громадянина, патріота суверенної України, готового віддати при потребі своє життя за її незалежність [2].

Аналізуючи становлення та розвиток української національної ідеї, Б. Ступарик за основу бере логічну послідовність, вибудовану П. Кононенком, та стверджує, що спочатку викристалізувалася ідея України, потім – "сама Україна", далі – українці як нація. Вчений був переконаний, що 1) ідея творить націю як потужний засіб її зцілення, ідентифікації та нескореності; 2) нація, зі свого боку, шліфує грані національної ідеї інтелектуальними зусиллями інтелігенції, своєї еліти відповідно до кожного нового етапу історичного поступу, вдосконалюючи її теоретико-методологічний фундамент і зміст [3].

За переконанням Богдана Ступарика з однієї сторони Україна як незалежна держава утвердилася завдяки наявності консолідуючої національної ідеї, з іншої вона трансформується, набуває нового змістового наповнення, суть якого полягає в необхідності розбудови "незалежної суверенної соборної Української держави" [7, с.139].

Концепція національної ідеї Богдана Ступарика ґрунтується на визнанні нації як неповторного й самосвідомого суб'єкта історичного процесу. Педагог стверджував, що національну ідею не можна зрозуміти без урахування особливостей умов життя народу протягом його історії. Ця ідея відображає глибинний рівень його свідомості у численних формах рефлексії людини над сутністю національної спільноти та сенсом її існування, а також сукупність ціннісних орієнтацій нації, її мислення, здатності відчувати і діяти згідно із загальнонародними інтересами. Тобто, на думку Б. Ступарика, національна ідея як своєрідне вираження духовного стану народу, його менталітету, формується під впливом традицій, культури, всього середовища буття людини і водночас сама впливає на них як джерело культурно-історичної динаміки нації, потужний внутрішній каталізатор її відродження і вищий прояв свідомості.

Характеризуючи українську світоглядно-філософську ментальність, Богдан Ступарик виокремлює її специфічні риси: "...спрямованість на внутрішній емоційно-почуттєвий світ людини, у якому панує не холодний раціональний розрахунок "голови", але жагучий поклик "серця"...; глибоко-особистісний, із врахуванням непересічно-неповторного змісту людського існування,

підхід до тлумачення реальності, “... унітарного змісту людсько-го існування у світі, який, заперечуючи унітарномоністичну модель останньої, ставить натомість поліфонічно-плюралістичне її тлумачення, утверджує гармонійне розмаїття буття...” ; “антеїзм”, у якому розвивається така риса, як “зроценість”, “злитність” людини з природою, ненькою-землею, лірично-поетичне, пісенне переживання рідної природи” [3, с.19]. Враховуючи це, вчений був глибоко переконаний, що основою відродження національної системи освіти і виховання мають стати психічний склад українського народу, особливості його інтелекту й характеру.

Особливо цінною в цьому контексті є стаття Б. Ступарика “Виховні ідеали українців”, в якій автор простежує еволюцію національного ідеалу українців, виділяє наступні періоди: дохристиянський період (людина, вірна у коханні і родинному житті, чесна, волелюбна); доба івської Русі (“...лицарська честь і слава, культ дружби і побратимства, чистота кохання, прагнення до волі”); часи національно-визвольних змагань (образ “народного месника, борця з жорстоким і підступним панством”); доба українського відродження XIX ст. (“породила нову людину – людину визвольних змагань”); XX ст. (західноукраїнська народна традиція зразком для наслідування проголосила ідеал українця, що уособлював такі риси (“високий патріотизм, відданість українському народові, здатність до самопожертви, любов до волі”).

Згадуючи про радянський період в історії українського народу, Б. Ступарик стверджує, що “комуністичній пропаганді не вдалося знищити виховні ідеали української народної педагогіки” – більше того: “У народній традиції не закріпився жоден із штучно сформованих офіційною думкою ідеалів” [1, с.53-55].

Аналіз джерельної бази дав можливість Б. Ступарикові виокремити не тільки позитивні риси українця як людини “...сильного мужнього характеру, лагідної і щирої душі, щедрої, гостинної і доброзичливої, свobodолюбивої і чуйної, дотепної і жартівливої, талановитої і працюючої”, але й негативні “...егоцентризм, прагнення особистої свободи без належних устремлінь до державності, анархічний індивідуалізм, який є найбільшим ворогом єднання, гурткова боротьба, отаманщина, легковірність і поступливість, примиренство до чужої експансивності” [1, с.55], які призвели свого часу до втрати державності, були головною перешкодою для забезпечення єдності народу у боротьбі за свою незалежність.

З огляду на це, педагог стверджував, щоб утвердити національну українську ідею необхідно добитись “...переборення анархічності й виховання державотворчих рис, об’єднання всіх українців в одну спільноту, що пройнята єдиними творчими прагненнями і високим патріотизмом, мусить стати головним завданням школи, держави та всіх громадських установ і організацій” [4, с.3].

Богдан Ступарик зауважував, що в умовах становлення незалежної України триває пошук виховного ідеалу як мети суспільного і, зокрема, шкільного виховання. Він глибоко переконаний, що таким зразком для наслідування у сьогоденних умовах має стати “...ідеал повноцінної людини – повноцінної, отже, творчої людини, індивідуальності з власним поглядом на світ, із бажанням змагатися із іншими людьми та їх випереджувати, із внутрішньою необхідністю ставити собі питання та шукати відповіді на них, чи ставити собі завдання і розв’язувати їх – причому ці питання й завдання повинні бути якнайскладніші та найтрудніші, щоб вони побуджували до якнайсильнішої праці” [3, с.19].

Б. Ступарик вважав, що національну ідею можна зреалізувати тільки тоді, коли буде забезпечена духовна єдність

поколінь, наступність національної культури. Саме тому “... українська національна ідея мусить увійти в основу виховання українських поколінь, стати для них новою релігією, увійти в їхню кров” [7, с. 40]. Реалізація національної ідеї, за його твердженням, постає як суспільний ідеал, що має інтегративний характер, спрямована на позитивний результат і на підставі якої відбувається громадська мобілізація (потенційна чи реальна) представників певної нації до суспільних дій.

Виходячи з цих міркувань, покликання освітян вчений вбачав в утвердженні національної ідеї, сприянні національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями. А це обумовлювало необхідність посилення національного виховання дітей та молоді. “...Тільки через інтенсивне національне виховання, наголошував Ступарик, ми можемо визріти як держава і суспільство, яке працює для створення належної позиції сучасної держави, сильної, здатної дати відсіч чужим цивілізаціям” [7, с. 39].

Національне виховання Богдан Ступарик трактував як процес творення і безупинного духовного вдосконалення, що має на меті забезпечити підготовку громадянина, який добре усвідомлює свою національну приналежність і гордиться нею, розуміє свою відмінність від інших народів (без зневаги до них), любить свою землю, мову, культуру, дбає про її поступ, готовий до оборони її від чужих посягань [7, с.39]. Завдяки “...правильно організованому національному вихованню формується повноцінна особистість, суверенна індивідуальність, яка цінує свою громадянську, національну й особисту гідність, совість і честь” [7, с.37]. У баченні Б. Ступарика

Б. Ступарик вважав, що, розпочавши будівництво незалежної держави, Україна повинна визначити і напрями вітчизняного виховання, основу якого, окрім національних світогляду, почуттів і самосвідомості, потреб та інтересів, становлять також вірність ідеалам побудови суверенної демократичної батьківщини, горде почуття належності до українського народу.

Національна педагогіка, твердив педагог, передбачає постійний пошук нових форм і методів, ефективних шляхів виховної діяльності, реального впливу на громадян Української держави. Уся педагогічна теорія і практика зорієнтовані на формування політичної свідомості й активності усього населення України та його залучення до державотворчої праці, до будівництва життя на підвалинах чесної праці й соціальної діяльності.

Ступарик Б. чітко розумів: аби нація досягла духовних і матеріальних вершин, необхідно пізнання минулого свого народу, його історії. Він зазначав: “Ніхто не може зробити нічого суттєвого в здійсненні великої культурної революції, не долучившись до здобутків свого власного минулого, а з ним і до досягнень вселюдської культури” [5, с.324]. Адже він був переконаний, що національний поступ – шлях до величчя загальнолюдської.

На його глибоке переконання виховання національносвідомої молоді не можливе без озброєння її абсолютними вічними (моральними) цінностями. “Вселюдські цінності” у його розумінні – це “не просто сума матеріальних і духовних цінностей всіх народів і не якесь попереднє їх поняття, а синтез вищих досягнень рук і розуму людства, квінтесенція всієї цивілізації” [8, с. 148]. Тобто вчений вважав, що “вселюдське” функціонує завдяки національному, виявляючи себе через нього.

Підсумовуючи, ще раз підкреслимо, що Богдан Ступарик розробив українську національну ідею в могутню національно-державницьку і світоглядно-соціальну концепцію розвитку, виокремив її як засаду національного самовизначення і соборності України.

Література і джерела

1. Ступарик Б. Виховні ідеали українців / Б. Ступарик // Теоретико-методологічні основи формування громадянина України. Матеріали науково-практичної конференції. – Полтава, 1993. – С. 53-55
2. Ступарик Б. Громадянське виховання сучасної молоді / Б. Ступарик // Вісник Прикарпатського університету. – Педагогіка. – Вип. III. – Івано-

- Франківськ : Плай, 2000 – С. 3-14
3. Ступарик Б. Деякі питання національного виховання школярів / Б. Ступарик // Обрії. – Івано-Франківськ, 1995. – №1. – С. 18-20
 4. Ступарик Б. До питання про мету національного виховання / Б. Ступарик // Джерела. – 1995. – № 4. – С. 3-10
 5. Ступарик Б. Національна школа – гарант процвітання і суверенності української держави / Б. Ступарик // Демографічна ситуація в Карпатському регіоні : реальність, проблеми, прогнози на XXI століття. – Чернівці – Київ, 1996. – С. 324-326
 6. Ступарик Б. Підготовка вчителя в системі університетської освіти / Б. Ступарик // Гуманітарна освіта : фактор світової інтеграції. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Ч. 1. – Чернівці : Митець, 1997. – С. 162-16
 7. Ступарик Б. Українська національна школа : нова парадигма вартостей / Б. Ступарик // Галичина. – 1998. – № 1. – С. 37-43
 8. Ступарик Б.М. Школі – національне виховання молоді (вибрані статті) / Б.М. Ступарик. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 283 с.
 9. Чепіль М. Борець за українську ідею / Марія Чепіль / Українська педагогіка на межі тисячоліть : Матеріали педагогічних читань на пошану члена-кореспондента АПН України, доктора педагогічних наук, професора Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника Богдана Михайловича Ступарика. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С. 5

В статье сделано акцент на значимости вклада Богдана Ступарыка в разработку концептуальных засад национальной идеи; представлено обоснование автором эволюции национального идеала украинцев; доказано, что реализация национальной идеи происходит в неразрывной связи единства поколений, при решающей роли национальной воспитания молодого поколения.

Ключевые слова: национальная идея, национальное воспитание, Богдан Ступарык.

The author of the article has stressed the meaning of works of Bohdan Stuparyk in the development of conceptual principles of the national idea; the evolution of national ideal of the Ukrainians has been presented. The idea, that the realization of national idea takes place in indissoluble connection of unity of generations has been proved with the leading role of the national education of the younger generation.

Keywords: national idea, national education, Bohdan Stuparyk.